

Дата: 01.11.2021

Урок № 6

Тема: Життєвий і творчий шлях Лесі Українки.

Очікувані результати

предметні компетентності

- ✓ орієнтується в основних біографічних відомостях Лесі Українки;
- ✓ має уявлення про мужню боротьбу письменниці з невиліковною хворобою, про роль родини, культурного оточення та самоосвіти у формуванні її світобачення;
- ✓ формує цілісне уявлення про неї як людину, митця, її громадянську позицію;
- ✓ вміє працювати з різноманітними джерелами інформації, зв'язне мовлення, мислення за допомогою узагальнення, вміння встановлювати зв'язки між подіями, аналогії та ін.

ключові компетентності

- ✓ проявляє інтерес до особистості письменниці, до знань, почуття патріотизму та любові до художнього слова.

Матеріали до уроку: Лесю Українку — славетну й улюблену письменницю нашого народу, феноменальну жінку у світовій культурі — можна охарактеризувати її ж поетичним образом — «світло нагірне». Нагірною проповіддю було її слово, що будило з летаргійного сну націю і вселяло віру й надію в її духовні сили «contra spem».

25 лютого 1871 року в Новограді-Волинському (Звягелі) народилася Лариса Петрівна Косач (Леся Українка).

Пише Олесь Гончар:

«Росла й виховувалась Леся в середовищі демократично настроєної української інтелігенції, рід вела свій од людей порядних, не пустодухих, не змізернених; дід Лесин був декабристом, тітки зв'язані з народовольцями, дядько її — Михайло Драгоманов, улюблений Лесин наставник, змушений був жити в еміграції, друзями родини були такі люди, як Лисенко, Старицький. Добрим словом годиться сьогодні згадати турботливого батька Лесі — Петра Антоновича Косача — і матір її — відому нашу письменницю Олену Пчілку, уважну виховательку й невтомну громадську діячку, чиї риси характеру, вольовита вдача, передалися і її геніальній дочці. Додамо лише, що разом із родинноблизькими людьми майбутню поетесу формувала, виховувала й готовувала до творчого подвигу вся тодішня передова Україна».

Згадує О. Косач-Кривинюк:

«Зо всіх нас шістьох дітей Леся найбільше була подібна до батька і вродою, і вдачею... вони обое однаково були лагідні та добрі безмежно... Обое були надзвичайно

стримані, терплячі та витривалі, з виключною силою волі. Обоє були бездоганно принципові люди. Була в батька й Лесі ще одна спільна, надзвичайно цінна риса: вони на диво високо цінували людську гідність у всякої людини, хоч би у найменшої дитини...»

«Леся Українка була всього на півтора року молодша за свого брата Михайла — Мишу. З самого найменшого малку і все життя вони мали одно до одного не лише правдивобрательські почуття, а були найщирішими приятелями, найвірнішими друзями. До початку 13-го року Лесиного життя вони однак були у всьому нерозлучні: разом бавилися, разом читали, разом вчили, разом розважалися... Миша навчився дуже рано читати, а що Леся навчалася разом з ним, то в чотири роки вона вже зовсім справно читала...»

Найлюбішими книжками малих Лесі й Миші були томи трудів Чубинського з казками та піснями, сербські народні думи й пісні в українському перекладі, міфи стародавніх греків та ще книжка про подорожі різних славних мандрівників. Ті книжки вони знали мало не напам'ять. Крім тих книжок, вони читали багато й інших, бо обоє були дуже охочі до читання».

Згадує О. Косач-Кривинюк

«Весною 1879 року заарештували в Петербурзі... батькову сестру, нашу «тъютю Єлю», енергійну, завзяту людину, разом з тим дуже добру та справедливу...

Про тітчин арешт, а далі (у травні 1879 року) й заслання Леся довідалася через кілька місяців уже в Луцьку. Звістка ця дуже вразила й засмутила Лесю, і Леся під впливом її в Луцьку в кінці 1879 чи на початку 1880 року написала свого першого вірша «Надія».

Серед найближчих людей, які збагачували душу й розум Лесі, був її дядько — Михайло Драгоманов. З пятирічного віку Леся листувалася з ним. Пізніше дядько став для неї найавторитетнішим критиком і порадником.

Про музичне обдарування найстаршої сестри, про її любов до музики, її музичний світ оповідає Ізідора Петрівна: «Не всі, хто знав Лесю-поетесу, письменницю, знають, яка то була ще й в інших багатьох відносинах виключна, особлива, щедро природою обдарована людина. Наприклад, Леся мала неабиякий хист до малювання і музики, та й той хист, на жаль, їй не судилося розвинути через хворобу, що з нею Леся боролася роками. Музику Леся дуже любила і грала добре, та близкуючої техніки не мала, бо техніка набувається вправами: віртуози-піаністи, як відомо, вправляються по декілька годин денно, а Леся фізично не в стані була часами просто сидіти, а бували періоди, коли їй приходилось місяць і більше лежати в гіпсі («у липких кайданах», як вона це називала). Проте її гра на піаніно була дуже хороша. Лесину музику я теж пам'ятаю від свого дитинства, бо вона тоді, залишаючись зі мною, багатенько грала. Часом я просила Лесю заграти для мене — тоді

вона грала щось веселеньке «до скоку», а часом я казала: «Ну, тепер заграй для себе», — бо якимось дитячим інстинктом розуміла різницю між тим, що вона грала в присутності когось, і як грала, коли залишалася сама».

«Тьотя Саша тоді в Луцьку, як приїхала, почала вчити Лесю грati на фортепіано, на тому самому, «Лесиному», як воно завжди у нас звалося, бо мама купила його «для Лесі» ще 1876 року, що до нього потім Леся написала вірша «До моого фортепіано» (15 березня 1890 року). Ця наука зробила їх відносини ще ніжнішими, ще прихильнішими, бо Леся страшенно любила музику, була до неї дуже здатна, здатна навіть до композиторства, бо часто грала свої власні, дуже хороші імпровізації-композиції, а тому до своєї першої учительки музики мала ще й почуття великої вдячності».

Зимою 1881 року разом з братом Михайлом Леся вчиться за програмою чоловічої гімназії під керівництвом приватних учителів, бере уроки гри на фортепіано в Ольги Олександровни Деконор, дружини М. В. Лисенка.

Згадує Олена Пчілка

«...Наступив час, коли діти підрости і їм довелося спізнатись із шкільною науковою, і ми стали думати про те, що для науки дітей доведеться на якийсь час переїхати до Києва. На зиму р. 1881–1882 ми й переїхали сюди — я з дітьми; чоловік лишився на службі в Ковелі. Жили ми тоді в Києві дві зими (1881–1882, 1882–1883 рр.), на літо виїжджаючи до Колодяжного.

...Будинком музики в Колодяжному був Лесин «білий» домик. Там, у цьому храмі творчості, стояло у великій шані фортепіано у блакитній кімнаті. Там теж при свіtlі миготливої лучини на каміні господарка цієї привітної хати ночами зустрічалася з поетичними музами — писала свої віші, засиджуючись інколи до світанку. Дбайливий батько не раз приходив заганяти дочку вогнепоклонницею до сну, вважаючи отакий спосіб життя її, як і Олени Пчілки, — «літературних ентузіасток» — шкідливим для здоров'я. «Як я люблю оті години праці!» — писала Леся.

1881 року Леся сильно застудилася.

Згадує О. Косач-Кривинюк

«1881 року Леся в Луцьку пішла на річку подивитися, як святять воду, і в ней дуже померзли ноги. Скоро тому і від того, як тоді думали, вона заслабла: у неї так сильно почала боліти права нога, що вона, незважаючи на те, що й тоді вже була дуже терпляча, аж плакала від болю... Од той пори треба датувати початок Лесиної, як вона сама жартуючи називала (мала настільки сильну волю, що могла жартувати і з таких речей) «тридцятилітньої війни» з туберкульозом, бо то був не гострий ревматизм, а початок туберкульозу кістки в нозі, що на деякий час пригас, а потім розгорівся знову».

У родині розуміли виняткову обдарованість Лесі, але сама вона з радістю виконувала всі родинні обов'язки й роботи, а також вимагала рівномірного розподілу коштів на кожного члена сім'ї, відмовляючись навіть від додатків на її лікування. «Тільки все-таки я ніколи не ставила себе ні центром світу, ні центром нашої сім'ї, а через це прошу обсуждати програму моого лічення, беручи на увагу загальний бюджет і загальні потреби та порядок життя нашої родини, не приносячи жертв, я не хочу приймати їх від інших».

«Порядок нашого життя», порядок життя родини Косачів полягав, між іншим, у тому, що дворянські діти виростали не білоручками, а скоріше мали золоті руки, не цуралися жодної праці, були подібні до тих невисипущих бджілок, які гуділи в садибі і яких так любила Олена Пчілка. Тож коли не було економки у дворі, її функцію перебирала інколи на себе Леся. Вона не тільки керувала «ресурсами» братів і сестер, а й сама брала участь у невідкладних роботах. І ніщо їй не страшне: «Будемо варити варення, солити огірки, збирати масло і сир для києвлян».

Літом 1884 року Леся з матір'ю, Михайлом та Ольгою відвідує урочище Нечимне (нині Лісова Пісня), що біля Колодяжного.

Згадує О. Косач-Кривинюк

«Навколоїшня чарівна природа захоплювала сестру. Разом з матір'ю ми побували в урочищі Нечимне біля села Скулин, в 15 кілометрах від Колодяжного. Дрімучий ліс. Ночували ми в хатці селянина — дядька Лева. З хатки, у якої було лише три стіни, відкривався вид на лісове озеро. Тут у сестри зародилася думка про «Лісову пісню», яку вона написала років через двадцять. Три дні, проведені в оточенні незайманої природи, справили враження на все життя».

Становлення творчої індивідуальності поетеси відбувалося інтенсивно. Уже оцінюючи першу книжку Лесі Українки, Франко назвав її найважливішим здобутком нашої літератури за той рік. У 1888 рік — цикл «Подорож до моря».

Пише І. Франко

«Се перший раз у поезії Лесі Українки відзивається соціальнаnota (у циклі «Подорож до моря»). Досі вона любувалася природою, витала в сфері якихось абстрактних людських відносин і абстрактного патріотизму, відтепер вона почне пильніше придивлятися дійсному життю і тим реальним відносинам людської суспільності, на яких виростає і щоденне горе, і великі, ідеальні змагання до свободи і рівності».

Оксана Старицька-Стешенко пише

«Коли між нами бувала Леся, то вона завжди притягала до себе увагу і займала центральне місце. В той час вона вже перенесла одну операцію, на лівій руці носила мітенку і ходила з паличкою. Поки Леся сиділа мовчки, зовнішність її не приваблювала,

але досить було їй чимсь запалитися, як вона робилася надзвичайно привабливою. Леся мала чудові сірі променисті очі; вони випромінювали з себе таку силу ясного розуму, що все обличчя сяяло внутрішньою красою».

З листа Лесі Українки до І. Франка від 13, 14 січня 1903 року. Сан-Ремо

«Дорогий пане товаришу!

Мені... дорікали дехто з товаришів, що я за всякою поезією одбиваюся од реальної, корисної роботи... І я не одну «голову скрутила», думаючи, що сповняю громадську повинність, видаючи свій час і свою дуже обмежену силу на «корисну» і нікому, навіть мені самій, не видну працю: я й досі не знаю, чи добре то я, чи зле робила...

Чому все має право на слізози: і туга материнська, і нещасне кохання, і громадський жаль, а тільки душа поета, що втратила діти свої, ненаписані твори, мусить мовчати?.. І скажуть колись люди: коли сей народ пережив і такі часи і не загинув, то він сильний.

Ви, певне, знаєте легенди про в'язнів-богатирів. Ото сидить такий в'язень у темниці не рік, не два, і здається йому, що він осліп, але то сліпа ніч, що навколо нього; і здається йому, що він старий, але то стара та в'язниця, що ховає його; і думає він, що його кайдани все міцні, але кайдани давно їх власна ржа перейла, тільки в'язень не вірить своїм рукам і не пробує їх сили. І тільки для того потрібний той якийсь рятівник з-за Чорномор'я, щоб гукнути: «Встань!», щоб від гуку здригнувся в'язень, і щоб розсипались кайдани на руках, а тоді вже вільними руками в'язень сам вивалить двері старої темниці і побачить, що є ще світло сонця і для нього... О, яке то щастя бути таким «чорноморцем», що має голос гукнути: «Встань!»

Такий вже фатум над поетами, що мусять гукати на майданах і «прорицати, аки одержими», в той час, коли б хотіли в землю увійти від туги і замовкнути навіки».

Затяжна й невиліковна хвороба, з одного боку, а з другого — інтенсивне інтелектуальне й, можна сказати, героїчне життя Лесі Українки, яка вела «тридцятирічну війну» з трьома туберкульозами — кісток, легень, нирок. Як не жорстоко думати, а інколи хвороба й сприяла загибленню у сутність людського буття, сприяла філософічності її творів. Навіть жандарми у свої доносах характеризували Лесю Українку як особистість серйозну і зосереджену. Вона ж вважала себе скептичною розумом, фанатичною почуттям.

«...Я належу до тих людей, що коли бачать перед очима маленьку хмарку, то їм здається, що сонце погасло, а коли пімають промінь, то думають, що сонце прийшло жити до їх в саму душу, тільки чомусь я можу працювати переважно в хмарний час, а в сонячний роблюся здебільшого не здатною до виявлення себе в слові (хоч і то не завжди). А крім того, згадайте: «О воля, найясніша ти в темницях», — давно колись я взяла такий епіграф і з тим же правом можу повторити його й тепер. Як добре зважити, то перелому я

ніколи не зазнала, хоча, запевне, еволюція була і в мене. Життя ламало тільки обстанову навколо мене (ну, і кості мої, як траплялось), а вдача моя, виробившись дуже рано, ніколи не мінялась та вже навряд чи й зміниться».

Віртуальна екскурсія

- Пропоную вам переглянути документальний фільм про життєвий і творчий шлях Лесі Українки.

Складання узагальнюючої таблиці учнями

За прикладом І. Франка Леся Українка, упорядковуючи поетичні збірки, часто керувалася не хронологічним принципом розташування творів, а компонувала їх за мотивами чи жанрами в цикли. Весь цикл сприймається як завершений твір.

Вірші в циклі розташовані так, щоб зростала напруга головної думки

Рік	Назва	Тема
1893	Збірка «На крилах пісень»	
1899	Збірка «Думи і мрії»	
1902	Збірка «Відгуки»	
1888	Цикл «Подорож до моря»	Образ України на основі вражень, винесених Лесею з поїздки до Одеси
1890	Цикл «Сім струн»	Вірші циклу наснажені романтичним пафосом подолання особистістю життєвих труднощів, упевненістю в перемозі добра; підноситься сила творчої уяви
1893–1894	Цикл «Мелодії»	Найсокровенніші переживання Лесі Українки
1893–1894	Цикл «Романси»	Глибина почуттів молодих людей, їхня суперечливість, неоднозначність
1895–1896	Цикл «Невольничі пісні»	Свобода як «вічний дух розкутого ума» найскравіше розкривається в тюрмі, оскільки вона безроздільно панує в людських серцях
1905	Цикл «Пісні про волю»	Думка про несумісність тиранії і свободи. Визвольним рухам потрібні не жалібні, а бойові пісні

Питання для контролю

- Яку роль у формуванні характеру та світогляду письменниці відіграла 30-річна боротьба з хворобою?

- Чому ці слова Лесі Українки можна вважати девізом усього її життя:

Так! Я буду крізь слози сміятись,

Серед лиха співати пісні,

Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть думи сумні!

- Яку роль у формуванні характеру та світогляду письменниці відіграла боротьба з хворобою?

- Доведіть, що у формуванні світобачення письменниці значне місце посідає родина та культурне оточення.

- Яку роль у формуванні особистості поетки відіграє М. Драгоманов?

- Як вплинула на поетичне світосприйняття Лесі Українки природа Волині?

- Доведіть, що на формування світобачення письменниці значний вплив мала родина та культурне оточення.

- Що в біографії письменниці вас найбільше вразило і схвилювало?

- Які риси характеру Лесі Українки ви хотіли, щоб були притаманні вам?

- Доведіть, що творчість Лесі Українки цікава сучасникам.

**Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту
y.levchuk2976@gmail.com**

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.